

عوامل کیفر امت ها بر اساس سوره مبارکه هود

عارفه امجدی

چکیده:

در این مقاله نگارنده سعی کرده که با تحلیل ایه ۱۱۶ و ۱۱۷ و توجه به آیات تمام سوره و دقت به بیانی که در ایه ۱۱۷ هست که از آن برداشت قانون کلی و سنت جاری الهی می شود به عواملی بپردازد که منجر به عقوبت الهی میشود و مایع هلاکت امت ها است. لذا به پنج عامل فسادگری امت ها ترک نهی از منکر اتراف و رفاه زدگی ظلم و نهایتا جرم پرداخته شده است. که البته نگارنده امید این را دارد که خواننده با نگاه تطبیقی به وضع فعلی جامعه بخواند.

کلید واژه ها: عوامل، عقوبت، کیفر، امت، سوره هود

مقدمه:

هر حکیمی که در مقام قانون گذاری و تشریع قرار میگیرد یکی اموری را که به عنوان ضمانت اجرایی برای کارهایش قرار میدهد مساله مجازات و عقوبت خاطیان است که از دیر باز این امر بین بشر رایج بوده و سنت مستدام بین عقلاء بوده است. خدای سبحان نیز به عنوان شارع بلکه به عنوان حکیمی که بر اساس حکمتی و برای رساندن عالم به غایتی هستی را خلق کرده برای اداره عالم هستی قواعدی را قرار داده که تخلف از این قوانین منجر به نتیجه ای میشود که به آن عقوبت یا کیفر گفته میشود.

یکی از منابع مهم و متقنی که به برر سی این قوانین و عقوبت تخلف از این قوانین پرداخته است قران کریم است که به عنوان کتاب راهنمای ابدی به قوانین جاری عالم و عوامل عقوبت امتهای پرداخته است.

نگارنده در این نگارش بنا دارد تا براساس آیات سوره مبارکه هود به عواملی بپردازد که منجر به کیفر امت ها و نابودی آنان میشود. ان شاء الله

۱. مفاهیم:

عقوبت: الْعُقُوبَةُ اسمُ الْمُعَاقَبَةِ، و هو أن يجزیه بعاقبة ما فعل من السوء العین، جلد: ۱، صفحه: ۱۸۰

عقوبه. معاقبه و عقاب هر سه ویژه عذاب است. ترجمه و تحقیق مفردات کلمات قران ص ۶۲۳

ابن منظور در لسان العرب اینگونه عقوبت و کیفر را معنی میکند که: عقوبت یا کیفر به معنای جزای سیئات و اعمال قبیح انسان می باشد. لسان العرب، ج ۱، ص ۶۱۹

امت: الامت الجماعة شمس العلوم ص ۱۲۱

به تمام گروه ها و جماعتی که به خاطر کاری و هدفی مجتمع شوند اطلاق میگردد خواه آن کار دین واحد یا زمان و مکان واحد باشد یا اختیاری. بهر صورت آن گروه واحد امت و جمع آن امم گویند. ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قران ص ۱۹۳

۲. عوامل عقوبت امتهای:

۲، ۱- افساد و فساد گری:

قرآن کریم در سوره مبارکه هود فساد گری امت را زمینه و سبب نابودی ایشان میدانند. خداوند سبحان میفرماید:

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۚ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أَتَرَفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ (۱۱۶)

پس چرا در میان امت هایی که پیش از شما بودند، مصلحانی دلسوز نبودند که [مردم را] از فساد در زمین بازدارند؟ مگر اندکی که [به سبب بازداشتن مردم از فساد] نجاتشان دادیم و آنان که ستم کردند دنباله رو [و] دل بسته [چیزی از نعمت و ثروت شدند که در آن به سرکشی و طغیان افتادند، و آنان گنهکار بودند

الْفَسَادُ: خروج الشيء عن الاعتدال، قليلا كان الخروج عنه أو كثيرا، و يصاده الصّلاح، و يستعمل ذلك في النّفس، و البدن، و الأشياء الخارجة عن الاستقامة.

مفردات ألفاظ القرآن، جلد ۱، صفحه ۶۳۶

فساد: تباهی. در لغت آنرا ضدّ صلاح گفته‌اند. راغب خروج شیء از اعتدال معنی میکند خواه کم باشد یا بیشتر.

قاموس قرآن، جلد ۵، صفحه ۱۷۴

الْفَسَادُ: خارج شدن چیزی از حد اعتدال، چه کم و اندک و چه زیاد. نقطه مقابل - فساد - صلاح است. واژه - فساد - در نفس و بدن و اشیائی که از استقامت و ثبات خارج شده است به کار می‌رود فعلش - فسد فسادا و فسودا - است.

ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن با تفسیر لغوی و ادبی قرآن، جلد ۳، صفحه ۵۵

واژه «فساد» نقطه مقابل صلاح است، به گونه تخریب و ویرانگری گفته می‌شود و به

گفته «راغب» در مفردات:

«فساد هرگونه خارج شدن اشیاء از حالت اعتدال است، کم باشد یا زیاد و نقطه مقابل

آن صلاح است و این در جان و بدن و اشیائی که از حدّ اعتدال خارج می‌شوند، تصوّر می‌شود».

بنابراین تمام نابسامانیهایی که در کارها ایجاد می‌شود و همهٔ افراط و تفریطها در کل مسائل فردی و اجتماعی، مصداق فساد است.

در قرآن مجید نیز در بسیاری از موارد «فساد» و «صلاح» در برابر یکدیگر قرار گرفته‌اند. در سورهٔ شعراء آیهٔ ۱۵۲ می‌خوانیم: الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ. «آنها که در زمین فساد می‌کنند و اصلاح نمی‌کنند».

در سورهٔ بقره آیهٔ ۲۲۰ می‌فرماید: وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ... «... خداوند مفسدان را از مصلحان می‌شناسد...».

و در سورهٔ اعراف آیهٔ ۱۴۲ می‌خوانیم: ... وَاصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ. «... اصلاح کن و راه مفسدان را پیروی مکن».

در بعضی از موارد، ایمان و عمل صالح را در برابر فساد قرار داده است: أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ... «آیا آنها را که ایمان و عمل صالح به‌جا آوردند همانند مفسدان فی الارض قرار دهیم...» (ص / ۲۸).

ازسوی دیگر در بسیاری از آیات قرآن، «فساد» با کلمهٔ «فی الارض»، همراه ذکر شده که نشان می‌دهد، نظر به جنبه‌های اجتماعی مسئله است، این تعبیر در بیست و چند مورد از قرآن به چشم می‌خورد.

و از سوی سوم «فساد و افساد» در آیات مختلف قرآن مجید با گناهان دیگری که شاید غالباً جنبهٔ مصداق دارد ذکر شده که بعضی از این گناهان فوق‌العاده بزرگ و بعضی از آنها کوچکتر است، مثلاً:

گاهی هم‌ردیف با جنگ با خدا و پیامبر آمده است، مانند: إِنَّهُمْ أَجْزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَاداً... (مائده / ۳۳).

و گاهی هم‌ردیف با هلاک کردن حرث و نسل (انسانها و زراعتها): وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى

فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهِ ۚ وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ... (بقره / ۲۰۵).

و زمانی در کنار قطع پیوندهایی که خدا به آن فرمان داده است مانند: الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ... (بقره / ۲۷).

و گاه در کنار برتری جویی و سرکشی قرار گرفته: تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسًا... «این سرای آخرت است که آن را برای کسانی قرار می‌دهیم که اراده برتری جویی در زمین و فساد ندارند...» (قصص / ۸۳).

گاه «فرعون» را مفسد می‌شمارد و به هنگام توبه کردن در حال غرق شدنش در نیل می‌گوید: الْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ مِنْ قَبْلُ وَ كُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ. «هم اکنون ایمان می‌آوری در حالی که قبلاً گناه کردی و از مفسدان بودی» (یونس / ۹۱).

و نیز این کلمه (فساد فی الارض) گاه در مورد سرقت به کار رفته، همان گونه که در داستان برادران یوسف می‌خوانیم که پس از اتهامشان به سرقت، گفتند: «... تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مِا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ». «به خدا سوگند شما می‌دانید ما نیامده‌ایم که در زمین فساد کنیم و ما هرگز سارق نبوده‌ایم» (یوسف / ۷۳).

و گاه هم‌ردیف کم‌فروشی بیان شده، همان گونه که در داستان شعیب می‌خوانیم: ... وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ. «کم‌فروشی نکنید و حق مردم را کم نگذارید و در زمین فساد نکنید» (هود / ۸۵).

و بالاخره گاهی به معنی به هم ریختن نظام هستی و جهان آفرینش آمده است: لَوْ كَانَتْ فِيهِمْ إِلَهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتِ ۚ... «اگر در زمین و آسمان غیر از خداوند یگانه «الله»، خدایان دیگری بودند همانا خلل و فساد در آسمان و زمین راه می‌یافت...» (انبیاء / ۲۲).

از مجموع این آیات که در سوره‌های مختلف قرآن آمده به خوبی استفاده می‌شود که فساد بطور کلی، یا فساد فی الارض یک معنی بسیار وسیع دارد که بزرگترین جنایات همچون جنایات فرعون و سایر جباران، و کارهای کمتر از آن را و حتی گناهان همچون

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۚ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أَتَرَفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ (۱۱۶)

پس چرا در میان امت هایی که پیش از شما بودند، مصلحانی دلسوز نبودند که [مردم را] از فساد در زمین بازدارند؟ مگر اندکی که [به سبب بازداشتن مردم از فساد] نجاتشان دادیم و آنان که ستم کردند دنباله رو [و] دل بسته [چیزی از نعمت و ثروت شدند که در آن به سرکشی و طغیان افتادند، و آنان گنهکار بودند.

الترفه فراخی و وسعت در نعمت است گفته اند اترف فلان یعنی او نعمت زده است . ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قران ص ۳۴۳

مترف کسی است که بسر خود گذاشته شده و آنچه بخواهد میکند و از وی جلوگیری نمیشود. مجمع البیان ذیل ایه ۱۶ اسراء بنا بر این مترف بمعنی ثروت مند است یعنی کسی که به او نعمت زیاد داده شده و ان در صورت عدم ایمان سبب طغیان و سرکشی است. قاموس قران ص ۲۷۲

نکته قابل توجه در ایه این است که هلاک شدگان همه از مترفین نیستند بلکه کسانی اند که از نعمت دنیا چه بسا به اندازه مترفین بهره مند نیستند اما تابع و دنباله رو مترفین هستند و لذا این مترفین هستند که به جامعه خط میدهند.

از ایشان میتوان به رفاه زدگانی تعبیر کرد که نبود ایمان در ایشان باعث طغیانشان در برابر کسی شده که منعم آنان است و هر آنچه از نعمت که به ایشان میرسد از ناحیه اوست. این طغیان است که موجب هلاکت ایشان شده نه بهره مندی از نعمت.

لذا خداوند در ایه ۴۸ و ۴۹ از همین سوره مبارکه نوح به این مطلب اشاره دارد که آنچه از نعمت ما به تو و همراهانت عطا کردیم برکت ما و سلام ماست و اگر بعضا با همین نعمت به طغیان میرسند ناشی از بی تقوایی خودشان است و الا اگر رعایت تقوا کنند عاقبت نیک از آن متقین است:

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ ۚ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۚ ۴۸

تِلْكَ مِنْ أَنْ بَاءَ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ
الْعِزَّةَ لِلْمُتَّقِينَ ٤٩

گفته شد: ای نوح! با سلام و برکاتی از سوی ما بر تو و امت‌هایی که با تو [از کشتی] فرود آی و امت‌هایی
[از نسل همراهانت به وجود می‌آیند] که به زودی آنان را [از نعمت‌های خود] برخوردار می‌کنیم، سپس آنان
را از سوی ما [به سبب کفران نعمت] عذابی دردناک خواهد رسید

اینها از خبرهای غیبی است که آن را به تو وحی می‌کنیم، نه تو آنها را پیش از این می‌دانستی و نه قوم تو؛
پس [در ابلاغ پیام ما با بهره‌گرفتن از این خبرها] شکیبایی ورز؛ یقیناً فرجام [نیک] برای پرهیزکاران است.

٢،٤- ظلم:

سوره هود

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ
وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أَتَوْا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ (١١٦)

پس چرا در میان امت‌هایی که پیش از شما بودند، مصلحانی دلسوز نبودند که [مردم را] از فساد در زمین
بازدارند؟ مگر اندکی که [به سبب بازداشتن مردم از فساد] نجاتشان دادیم و آنان که ستم کردند دنباله رو [و]
دل بسته [چیزی از نعمت و ثروت شدند که در آن به سرکشی و طغیان افتادند، و آنان گنهکار بودند

از تعبیر الذین ظلموا در ایه برداشت میشود که یکی از عوامل عقوبت امت‌ها ظلم است:

مراد از ظلم:

ظلم: اذا اخذ بغير حق. اصل الظلم: ترك الشي في غير موضعه لان الظالم يزيل الحق عن جهته. شمس العلوم
ص ٢٢٤٧

از نظر اکثر زبان‌شناسان عبارت است از قرار گرفتن چیزی در غیر از جایی که مخصوص اوست یا به نقصان
و کمی و یا به زیادت و فزونی و یا به عدول و انحراف از زمان و مکان آن

پس ظلم در تجاوز از حق است. لذا ظلم در گناه بزرگ و کوچک به کار میرود.

بعض از حکماء ظلم را بر سه دسته تقسیم کرده اند:

الف: ظلم میان انسان و خداوند که بزرگترین آن شرک است. لقمان ۱۳. تا حدی که در آیه ۳۲ زمر فرمود و من اظلم ممن کذب علی الله. یا در آیه ۳۱ انسان فرمود و من اظلم ممن افتری علی الله کذبا.

ب: ظلم میان انسان و مردم انما السبیل علی الذین یظلمون الناس. ۴۲/شورا

ج: ظلم میان انسان و نفس خویش: فمنهم ظالم لنفسه ۳۲/فاطر

البته تمام این سه گونه ظلم که ذکر شد در حقیقت ظلم به نفس است. و ما ظلمونا ولكن كانوا انفسهم یظلمون ۵۷/بقره. ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قران ص ۵۲۹

از اطلاق آیه کریمه بر می آید که هرگونه ظلم منجر به عقوبت میشود.

۵،۲- جرم:

سوره هود

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۚ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أَتَرَفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ (۱۱۶)

پس چرا در میان امت هایی که پیش از شما بودند، مصلحانی دلسوز نبودند که [مردم را] از فساد در زمین بازدارند؟ مگر اندکی که [به سبب بازداشتن مردم از فساد] نجاتشان دادیم و آنان که ستم کردند دنباله رو [و] دل بسته [چیزی از ثروت شدند که در آن به سرکشی و طغیان افتادند، و آنان گنهکار بودند.

از عبارت و كانوا مجرمين در کریمه بر می آید که یکی از عوامل عقوبت جرم است.

مراد از جرم:

الجرم : المنقطع عن الحق الى الباطل.

ظلم شامل هر سه قسمی است که گفته شد اما جرم به معنی ناعدالتی و شامل قسم دوم ظلم فقط میشود
یعنی ظلم بین انسان و انسان های دیگر یعنی حیث اجتماعی آن

: عیون الحکم و المواعظ ، جلد ۱ ، صفحه ۴۱۰

قائل : امیرالمؤمنین (علیه السلام)

لَيْسَ شَيْءٌ أَفْسَدَ لِلْأُمُورِ وَلَا أَبْلَغَ فِي هَلَاكِ الْجُمْهُورِ مِنَ الْجَوْرِ. هیچ چیز در فاسد کردن امور و هلاک کردن
جمهور رساتر از جور نیست.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

تفسیر المیزان علامه طباطبایی

تفسیر نمونه آیت الله مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان

عیون الحکم و الموضوعات

تحف العقول ابن شعبه حرانی

بحار الانوار علامه مجلسی

التعريفات الجرجانی الشریف

مفردات الفاظ قرآن کریم راغب اصفهانی

ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن با تفسیر لغوی و ادبی قرآن

قاموس قرآن قرشی

لسان العرب ابن منظور

الروضة البهیه فی شرح المعه الدمشقیه شهید ثانی

شمس العلوم ودواء کلام العرب من الکلوم نشوان بن سعید حمیری

قاموس القران

مجمع البحرين

شرح و تفسیر لغات قران براساس تفسیر نمونه